

Emmanuel Robles

MONTSERRAT

omarbeidd av Lillian Hellman

omsett av

regi:

scenografi:

regiassistent:

lyd:

inspisientar:

parykkar:

rekvisitør:

sufflør:

ARNLJOT EGGEN

BJARNE ANDERSEN

DAG FROGNER

BENTE LUND

MENY BLOCH

TOR KALLEBERG/ARNE SKOG

DORO WALSTAD

STEIN HAMRE

TORIL STENHAMMAR

DEI SOM ER MED:

Hans Eksellense

Zavala
Antonanzas
Montserrat
Morales
Izquierdo

} offiserar

Pater Coronil

Salas Ina, kjøpmann

Luhan, treskjerar

Matilde

Felisa

Juan Salcedo Alvarez, skodespelar

Ricardo

Oppassaren

ROLF ARLY LUND

ARNE LINDTNER NÆSS

OLE-JØRGEN NILSEN

TORBJØRN HALVORSEN

EINAR WENES

ALF MALLAND

ASBJØRN TOMS

JOHAN KJELSBERG

MICHAELA SPANDOW

BERGLJOT ENGESET

JOHANNES ECKHOFF

BIRGER THURN-PAULSEN

STEIN HAMRE

Soldatar, ein prest

Handlinga går føre seg i forhallen i Generalen sitt palass, Venezuela, i året 1812.

INGEN PAUSE/INGA FRAMKALLING

Framsyninga varar 1 time 45 min.

programredaksjon:

programframside:

foto:

trykk:

Halldis Hoaas/Svein Selvig

Peter Haars

Harald Medbøe

Torres trykkeri, Oslo

EMMANUEL ROBLÈS

Fødd den 4. mai 1914 av ein arbeidarfamilie. Skolegang i Alger. Gjorde militærteneste i Blida, seinare i Alger, der han slutta seg til dei unge forfattarane som hadde gruppert seg kring bokhandlaren og forlagsmannen Edmond Charlot: Albert Camus, René-Jean Clôt, Max-Pol Fouchet. Tok til med studium i spansk ved Det historisk-filosofiske fakultetet, medan han samstundes var medarbeidar i «Alger Republicain» som Albert Camus var sjefsredaktør for. Under krigen var han assisterande tolk, seinare tolk på offiserplan i hæren. Utnemnd til krigskorrespondent i 1943. Etter demobiliseringa arbeidde han i Paris som korrespondent for diverse dagblad og vekeblad. I 1947 flytta han attende til Alger der han grunnla det litterære tidsskriftet «Forge». Har reist mykje i europeiske land, Indo-Kina, Kina, Japan, Mexico . . . Fekk Femina-prisen i 1948 for romanen «Les Hauteurs de la Ville», Portique-prisen same året for «Montserrat». Er nå busett i Paris.

LILLIAN HELLMAN,

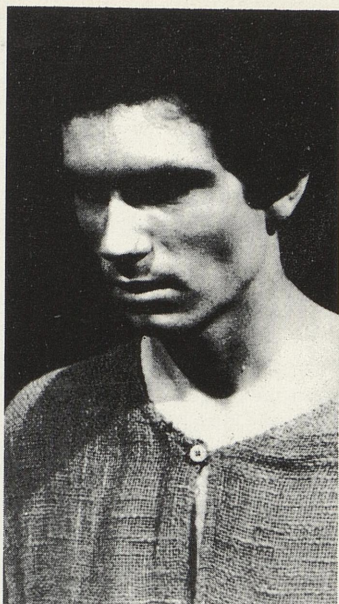
som har ansvaret for den omarbeidinga av «Montserrat» som ligg til grunn for vår omsetjing, er amerikanarinne, fødd 1905 i New Orleans. Ho har arbeidd som litteraturkritikar og sceneinstruktør i New York, som manusforfattar i Hollywood, ved sida av sjølv å vere ein produktiv dramatikar. Fleire av stykka hennar har funne vegen til norske scener — det første, «De uskyldige» (The Children's Hour) vart spela på Det Nye Teater allereide før krigen, mens Nationaltheatret etter krigen har hatt stor suksess med to av hennar skodespel: «De små revene» (The Small Foxes) og «Leketøy på loftet» (Toys in the Attic). Radioteatret har sendt «De små revene» saman med eit anna stykke med same persongalleri (Another Part of the Forest) under fellestittelen «Historien om Hubbardene». Det siste frå Lillian Hellman si hand er ein svært interessant sjølvbiografi — «The Unfinished Woman».

FRÅ EIN SAMTALE MED EMMANUEL ROBLÈS

- Eg kjende aldri far min; han døydde tre månader før eg vart fødd, i Casablanca, der han som murar arbeidde med å byggje eit sjukehus. Da mor mi måtte ta arbeid i eit vaskeri for å fø meg, vart eg i barneåra ofte overlatt til meg sjølv. De må sjå føre dykk ein fantasifull og framfusande fillefrans som framfor alt likte å vitje gategutane i den spanske bydelen av Oran. Eg veit så visst kva som skaper ungdomsforbrytarar. Fattigdomen sjølvsgagt, eit åk som var lagt på både meg og kameratane mine; men også ei avsky for dei vaksne, som til vanleg stod for oss som fuskarar. Og dessutan, trongen til utfordring; det dragande ved det farlege, den instinktive opposisjonen mot eit kvævande samfunn, brennemerkd av alle middelhavsfor dommene. Eg har slåst på livet, eg har stukke med kniv, eg har stått i brodden for ein heil bande. Eg drog til negerlandsbyane for å stele vassmelonar eller bade i Mers-el-Kébir og Aïn-el-Turk. Vi hadde alle ei svært prippen kjensle av ære. Gatehjørnet har vore min andre skole. I klasserommet var eg for resten ein ganske flink elev.

- Eg kjenner meg som eit barn like mykje av Algerie som av Italia, like mykje av Hellas som av Spania. Eg kjenner meg like mykje heime i Nice som i Alger, Napoli eller Barcelona, det vil seie i denne privilegerte kroken av verda der eg finn

den spesielle lyskvaliteten eg har trong for. Det er sjølvsagt ikkje berre det reint fysiske lyset eg tenkjer på. Eg elsker til dømes hos spaniaren den ærekjensla og den smaken for manns-brorskapensom verka så forlokkande på ein Malraux, ein Saint-Exupéry, ein Hemingway . . .

- Det er sant at Spania har testamentert meg all sin logande eld. Alt det som er brennande, eller raudt, eller svart. Ikkje godta overgrep, aldri innrømme dei, hemne seg. Alltid å kjenne i seg kjenslebåra som er ved å bryte fram og setje alt under vatn. Å vere sjalu på den kvinna ein elsker, og i biletet av henne ta vare på den mest oppslukande poesi! Å vere trufast mot sine venner, ganske fantastisk trufast. - For meg, som for mange andre menneske, er Gud død. Men i denne verda som seglar sin eigen sjø, trur eg på mennesket. Som de veit, hadde eg gjerne vilja halde på nåden. Eg har brukt lang tid på å tøyme eit djuptgripande metafysisk kaos. Litterært har eg freista sirkle inn denne krisa, særleg i romanane «Les Couteaux» og «La Remontée du Fleuve». Eg trur nok ikkje eg har makta openberre dei mest løyndomsfulle straumkvervlane, den mest nådelause usemja. Men det vil eg kome attende til. Seinare.

(Frå ein samtale med Serge Groussard, trykt i tidsskriftet «Livres de France», februar 1965.)

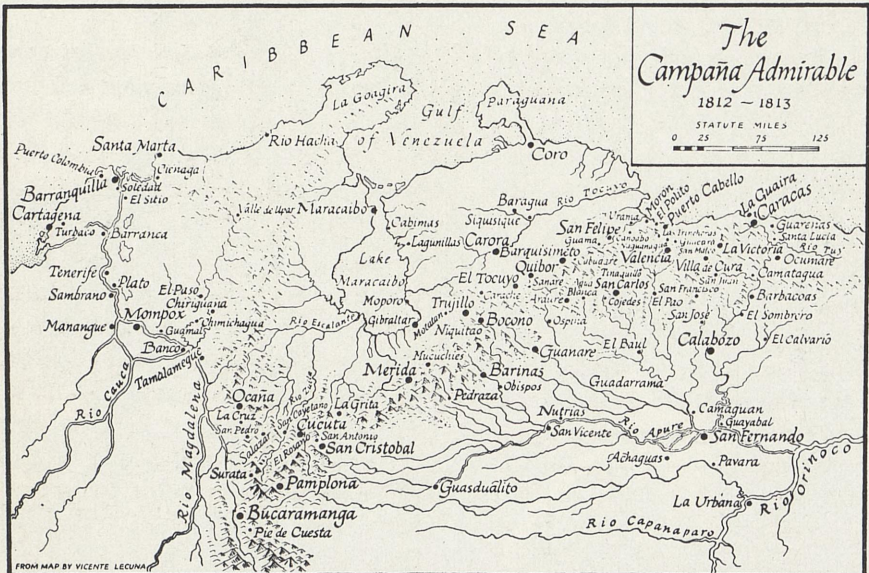
«MONTSERRAT» finn stad i Venezuela i Sør-Amerika i den tida Simon Bolívar kjempa for å frigjere landet frå dei spanske koloniherrane. Vi har sakså følgjande frå Harold Blakemore si bok om Latin-Amerika, utgitt i serien «Vår verd i dag» (Det Norske Samlaget og Pax Forlag i samarbeid):

Typisk nok var det byane Caracas og Buenos Aires som tok førarskapen (i frigjeringskampen) i Sør-Amerika. I 1810 tok byrådet i Caracas sjølv makta og sende ein deputasjon til London. Ein av medlemmene var ein ung aristokrat som tidlegare hadde vitja England, men vart sterkt vonbroten da Napoleon let seg krone. Slik kom Simon Bolívar (1783–1830) fram på den søramerikanske arenaen, og der kom han til å dominere i mange år. Bolívar var samstundes djupt intellektuell og sterkt emosjonell, han var ein romantisk visjonær, men samstundes handlekraftig, han kunne vekkje djup tiltru og sterk motvilje: Bileta av han gir inntrykk av kvilelaus energi, og ofte var det berre hans overtvinging som heldt liv i revolusjonsrørsla.

Det kom lite ut av sendeferda til London, sidan England no var alliert med Spania. Men så, i 1811, sa Venezuela seg sjølvstendig, og det vart ein hard strid mot rojalistane. I førstninga hadde dei revo-

lusjonære framgang under førarskap av veteranen Miranda, men i 1812 kom eit jordskjelv som øydela Caracas og sparte område som var lojale mot kongen. Kyrkja helsa dette som «eit teikn på guddomleg misnøye», mange svikta Miranda, som miste motet og tilbød seg å kapitulere. Men Bolívar nekta å vere med på det, han flydde til Ny-Granada – det seinare Colombia – som òg hadde heist opprørersfana.

Styrkane til Bolívar stødde oppreisten i Ny-Granada. Deretter kom dei i 1814 tilbake til Venezuela, tok Caracas, men laut dra seg ut igjen, og denne gongen kunne dei ikkje søkje ly i Ny-Granada. Der hadde rojalistane fått stor stønad frå Spania og hadde slått ned revolusjonen med fælsleg brutalitet. Med eit lite følgje flydde Bolívar til Jamaica. No såg det svart ut, men hans eigen reaksjon fortel kva som budde i han. I eit langt brev til ein kjening på Jamaica drøfte han det spanske Amerikas historie og framtidsvoner i orde-

lag som fortel om urikkeleg tru. «Hittil har vi berre hatt delvis framgang, og han er komen i ujamne rykk,» skreiv han, «men vi må ikkje misse motet av den grunn... dei amerikanske provinsane strir for fridomen sin, og til slutt vil dei vinne.» Utan andre våpen enn si eiga urikkelege tru reiste han så over til det sjølvstendige Haiti for å førebu ein ny ekspedisjon mot Venezuela.

I 1819 gjennomførte denne styrken den store marsjen over sletter og gjennom jungel, gjekk over Andesfjella og frigjorde Ny-Granada. To år seinare vart strategien til Bolívar krona med hell da han gjekk til åtak på Venezuela og slo rojaliststyrkane ved Carabobo. I 1822 vart dei spanske styrkane òg drivne ut av Ecuador, og heile den nordlege delen av Sør-Amerika var fri.

Ved år 1830 var landegrensene i det moderne Latin-Amerika dregne opp, og dei var eit vitnemål om at lokale kjensler var sterke nok til å stå mot freistnader på

å skape større einingar. Bolívars draum om eit Stor-Colombia – Venezuela, Ny-Granada og Ecuador – eksisterte berre nokre få år før dei einskilde landa skilde seg ut som eigne republikkar i 1830. Likevel hadde Bolívar enda større visjonar. I 1826 kalla han saman ein stor konferanse som symbolsk vart lagd til Panama, og no ønskte han å leggje grunnèn til eit spansk-amerikansk samarbeidssystem. Men tanken var langt føre si tid og vart heilt ufruktbar, han var einast eit ideal for komande generasjonar. Desse mislykka freistnadane var typiske for Bolívars eige liv i det nye Amerika han hadde gjort så mykje for å skape. Ein ting var å øydeleggje imperiet, noko anna å byggje ein ny statsskipnad på ruinane. Bolívar vona dette kunne gjerast, heilt til bitre røymsler med motstridande interesser lærte han noko anna. Han sleit seg ut i hardt arbeid og drog seg til slutt heilt tilbake frå det offentlege livet stutt tid før han døydde i 1830. «Sjølvstende er det einaste gode vi har vunne,» sa han, «det har kosta oss alle andre.»

Albert Camus skriv i «Combat»:

Forunderleg og sterkt stykke! Det kjem frå det fjerne, fjerne, frå Afrikas jord der menneske talar og sansar utan møde. Det står ikkje i gjeld til nokon skole, til noka møte- retning, og likevel er det i sam- klang med tida sin skræmelege rå- skap utan at det forsømmer å røre ein medynk like gammal som men- nesket sitt hjarte. Sjela spent ut til det ytste ber i seg heile si fulle kraft. Det er derfor Roblés ikkje har svike nokon. Det er ikkje i Amerika «Montserrat» utspelar seg, men ein eller annan plass i Mauri- tania, mellom dei to ørknane av sand og hav.

DON QUIJOTE BOLIVAR

Bolívar var ein meister i krigskunsten, ikkje ein ekspert... i den militære vitenskapen; han var ein gerilja meir enn ein soldat... han var teatralisk og tala med tyngde, naturleg og uaffekttert slik rasen hans, vår rase, er, men han var ingen pedant. Bolívar var ein mann, ein mann fullt ut, ein heil og sann mann... Bolívar var av same slaget som Don Quijote, han med den store, svarte, hengjande mustaschen...

Han kriga, kunne ein seie, åleine, for seg sjølv, utan ein generalstab, lik ein Don Quijote. Menneska følgde han — menneska, ikkje berre ein hær — (og, desse menneska) var hans Sancho...

Kven hugsar ikkje den setninga Bolívar ytra da han praktisk talt var døyande: «Dei tre største toskane (majaderos) i historia har vore Jesus Kristus, Don Quijote — og eg!»

Bolívar hadde mange affærar, eller heller kjærleikshistoriar; han mangla ikkje drag frå Don Juan. Det er tilstrekkeleg å kome

i hug Josefina, Anita Lenoir, Manuelita Sáen, niñaen frå Potosí... Men minnet om hans atten-år-gamle kjærleik (kona hans) vart hans Dulcinea del Toboso, var det evige lys på vegen hans.

Og så hans Amadis, Napoleon. For at Bolívar var fascinert av Napoleon, kan ikkje nektast... Aldri likna Bolívar meir på Napoleon enn når han freista ikkje å imitere han.

(Det var) den quijotske kjærleiken til æra, ambisjonen, sann ambisjon, ikke grådigskap, ikkje ein pedant si fåfengd, ikkje ønsket om å vinne litt forbigående applaus lik ein klown; men snarare den høge quijotske ambisjon: å etterlate eit varig og ærefullt ettermæle, som dreiv han...

Trass i forferdelege samanstøytar med røyndomen, vende han snart, slik Don Quijote gjorde, attende til sin livgivande og frigjerande galenskap...

Kva oppnådde han? Kva for mål nådde han?

I proklamasjonen frå 29. juli 1824, det fjortande uavhengige året, tala han til soldatane sine... «Peru og heile Amerika ventar på freden, dykkar siger si dotter; jamvel det liberale Europa ser fascinert på dykk, fordi den Nye Verda sin fridom representerer vona til sjølve Universet!» Vona om fridom for heile verda!...

Napoleon III's minister skreiv som sant var at på den tida sirkulerte Bolívar sitt namn blant folka i Europa — jamvel i Spania — som eit synonym for fridom. Med namnet Bolívar på leppene... tok dei revolusjonære Paris i 1830...

Ein annan gong fletta han inn desse eller liknande ord i eit dokument: «Vi må ikkje blande saman den spanske regjeringa og det spanske folket. Vi krigar mot den

eine, ikkje mot dei andre.» Og var det ikkje Bolívar, han som hadde Don Quijotes blod rennande i sine årer, som skreiv: «Det er vårt mål å tilby spaniarane eit anna, eit nytt fedreland, men eit byrgt eit, ikkje eit i lenker?» . . .

Sjølve Bolívar sin stil var quijotsk, noko tung, svært spansk . . . men med ein tydeleg påverknad frå dei franske forfattarane frå slutten av det attande hundreåret. Ved byrjinga av revolusjonen rådde han så sterkt han kunne til at dei skulle erklære seg uavhengig og spurde: «Så store prosjekt burde førebuast i fred og ro?! Tre hundre års fred og ro, var ikkje det nok? Ønskjer de tre hundre til??!» Og andre stader! . . . «Vi var blinde; slaga har opna auga våre! Soldatar! Hundrevis av sigrar vil forlengje liva dykkar til jordas ende!» Og hundre liknande utsegner.

Steina og fråstolen alt av Ginés de Pasamonte og dei andre galeislavane han hadde freista frigjere i Sierra Morena, sa Don Quijote, noko sorgtungt: «Å gjere godt mot slynglar er som å slå vatn i havet.» Noko liknande streifa tankane til Bolívar . . . Fornærma, gjort ærelaus, krenkja, bannstøytt av nett dei folka han hadde freista frigjere, utbraut han: «Eg har pløgd havet.» . . .

(Fordi) kristendommen var utsliten ved slutten av det attande hundreåret og ved byrjinga av det nittande, (fordi det var) ein kristendom svært influert av encyklopedisk rasjonalisme og ikkje mindre tørr og kald, kunne den ikkje tilfredsstille ei sjel som Bolívars. Enn vidare, for Frigjeraren var handling og tanke eitt og det same . . .

Bolívar, mannen av idear og ideal, var klart merksam på sitt høge quijotske kall, på sin funksjon som frigjerar . . . «Mi plikt er alltid å dra sverdet mitt for rettferda si skuld og å kjempe der det finst slavebundne folk å forsvare.» . . .

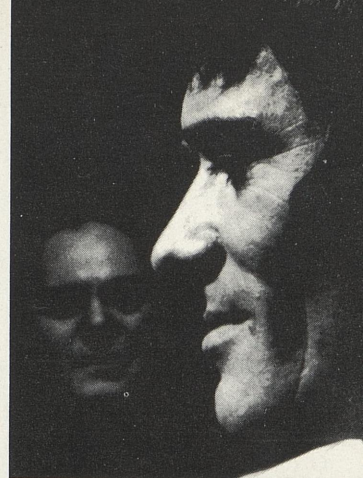
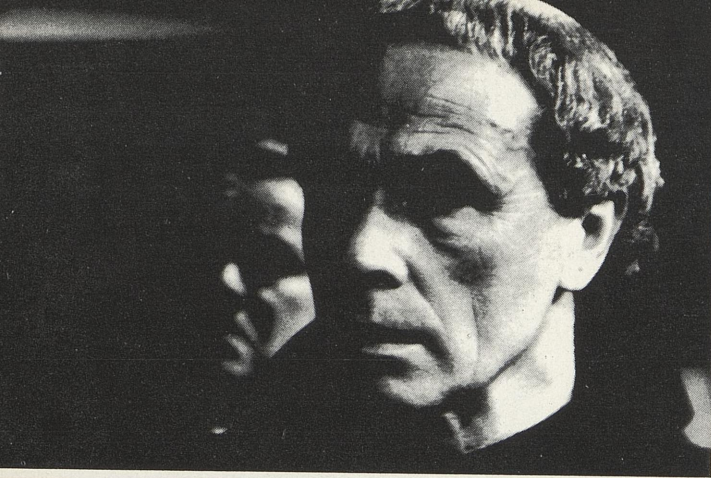
Dei profetiske visjonane hans, opninga av Panama-kanalen, internasjonal mekling, amerikansk folkelov, kva han sa om framtida til folka i den Nye Verda og om demokratiet, det skal eg ikkje kommentere her . . .

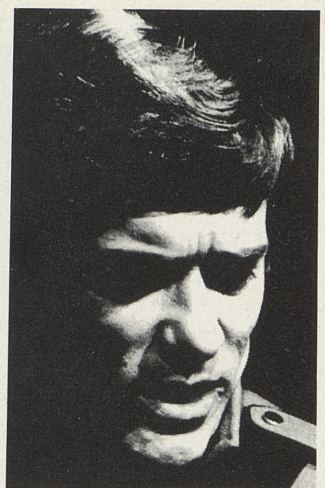
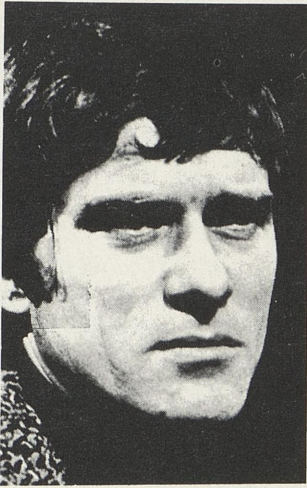
Det er nok å seie at somme av dei nasjonane Bolívar byrja smi, somme av dei nasjonane som sprang fram ved hans sverdslag og frå hans lidenskapelege maning, framleis søker si sjel . . .

(frå eit essay av
Miguel de Unamuno)

Ikkje noko menneske kan kjenne seg fritt om ikkje fridomen samstundes er rettferd, og ikkje noko menneske kan kjenne seg rettferdig om rettferda ikkje er eit resultat av fridom. Fridom er nemleg utenkjeleg om det ikkje er mogleg klårt å seie frå kva som er rett og kva som ikkje er det — om det ikkje er mogleg å krevja eit fullkome tilvære i truskap mot den delen av tilværet som ikkje vil dø. Og det finst endeleg ei rettferd — om enn av eit anna slag — i å opprette fridomen på nytt, den einaste uforgjelege verdien i historia. Menneska har aldri verkeleg gått i døden for anna enn fridomen: i dei andre tilfella trudde dei ikkje, at dei døydde heilt.

ALBERT CAMUS frå «Opprøraren»

I kveld forsvarar Ole-Jørgen Nilsen tittelrolla i «MONTSERRAT» – slik han tidlegare på denne scenen har forsvart Stefan i «Dei rettferdige» og Igwezu i «Myrfolket». Tre store roller på SCENE 2 – av fire oppsetjingar i alt. Vi syntest dette faktum rettferdiggjorde ein liten prat om SCENE 2, om det å spele på ei så intim scene, om teater generelt. Nedanfor plukk frå denne samtalen:

... Vi merkar meir respons hos publikum her enn på eit vanleg teater. Det at den fysiske avstanden manglar, er tydeleg medvirkande til å fjerne annan avstand òg. Etter «Dei rettferdige» til dømes, opplevde vi at publikummarar kom bort og spurde om vi kunne tenkje oss å bli ei stund til og prate med dei. Så det klassiske skiljet mellom sal og scene er brote ned. Dette rommet byr på ei mengd moglege sceneløysingar – det er eit spennande rom!

... Rolla som Montserratt er utruleg vanskeleg. Det er ikkje nok å spele, du lyt vere – som i «det verkelege liv». Rommet toler ikkje at du forstørrar noko, toler ikkje dei store gestane. Dette er sjølv sagt ei utfordring, og nett her ligg òg grobotten for den uvanleg fine kontakten med publikum. Du kan ikkje tillate deg å slappe av eit einaste sekund – fin trening i slikt! Liknar mykje på TV og film, er nesten like nært. Underteksten blir viktigare her enn i det store format – ikkje berre det forfattaren har skrive, men det han har tenkt, sjøve situasjonen. I «MONTSERRAT» har eg lange parti utan noka tekst å stø meg til, har berre det som skjer. Sjølv om det så visst ikkje er «berre» ...

... I «Myrfolket» var sjøve spelstilen intim, det vart nesten som eit lite kammerspel. Men einkvan fortalde meg at nokre av publikum på Camus kjende det som pinleg med så sterkt spel berre to meter unna. Kva er det som gjer at folk blir sjenerte på det viset? Anten vart kjenslene så store at dei ikkje trudde på dei lenger, eller kan hende treffe dei så hardt og så nært at folk fekk vanskar av den grunn, vart rørte og ikkje torde syne det. Vi får vone det siste!

... Vi spela «Dei rettferdige» slik Brecht ville gjort det, trur eg. Vi gjer så godt vi kan, gjer det så likt røyndomen som mogleg, samstundes som vi vedkjenner oss at dette er teater og aldri kan bli anna. Dette siste er det vesentlege i Brechts teatersyn etter mi meining, ikkje all teoretiseringa omkring «framandgjerding». Når Brecht instruerte og slapp opp for ord, sa han berre: «Gjer slik Helene gjer!» Og Helene Weigel, kona hans, er først og fremst ei stor skodespelarinne.

